

Posudek disertační práce

Petr Netolický: Etnoarcheologie staveb. Komparativní výzkum tradiční architektury střední a východní Evropy (disertační práce)
Plzeň 2016

Obsah: 1. Úvod (s. 1), 2. Cíl a struktura práce (s. 2-3), 3. Přístupy a metody (s. 4), Modelový příklad (s. 5-9); 5. Obecný rámec, nástin geneze a vývoje středověkých a raně novověkých staveb (obytných domů) (s. 10-19); 6. Archeologické prameny (s. 20-53); 7. Deskriptivní systém (s. 54-57); 8. Etnoarcheologie (s. 58-65); 9. Experimentální archeologie (s. 66-76); 10. Historické prameny (s. 77-79); 11. Souhrn dosavadních výsledků a perspektiv (s. 80-81); 12. Závěr (s. 82-83); 13. Literatura (s. 84-101); 14. Prameny (s. 101); 15. Zprávy (s. 101); 16. Konference a odborné semináře (s. 102); 17. Summary (s. 103-104); 18. Riepilogo (s. 105-106); 19. Obrazové přílohy (s. 107-115); 20. Tabulky (s. 116-118).

Nerozsáhlý úvod velmi stručně nastiňuje problematiku, kterou se disertační práce zabývá s hlavním krédem, kterým je multidisciplinární přístup. V další kapitole se určují cíl a struktura práce. Hlavní cíl je formulován jako test modelu dřevohliněné středověké zástavby. Chronologický záběr je však ještě o něco širší a zasahuje i raný novověk (16. – 17. století). Model má být testován na archeologickém materiálu (konkrétně mazanici), na datech z etnoarcheologického výzkumu a na základě (zčásti vlastních) archeologických experimentů. Hlavní důraz se klade na prameny archeologické.

Opět velmi stručně se charakterizují přístupy a metody, spíše se odkazuje na bakalářskou a diplomovou práci autora. Vzhledem k tomu, že se jedná o základ celého pracovního postupu, měly být použité metody i za cenu určitého opakování podrobněji charakterizovány a odůvodněny. V kapitole "Modelový příklad" (kapitola 4) se zase stručně popisuje zastoupení nadzemních a zahloubených staveb během rané středověku až raného novověku. Konkrétně se nadzemní stavby uvádějí pro Mstěnice, Březno u Loun, Hrdlovku a Jenišův Újezd (ve všech případech byly stavby alespoň stručně publikovány). Pro identifikaci nadzemních staveb je určujícím rysem přítomnost otopného zařízení. Jako další příklad sídliště ze 12. – 13. století se uvádí osada Kamenice (k. ú. Blovice), ovšem klíčový interpretační moment pro určení charakteru zástavby (identifikace kúlové jamky na základě vertikální polohy keramického fragmentu) se odvolává pouze na ústní sdělení. Příkladem etnoarcheologického přístupu je studium reliktních v rumunské lokalitě Coltu Cornii. Hlavním závěrem je konstatování, že pro detailní poznání stavebních reliktních nestačí výzkum v úrovni podloží, ale nezbytný je také výzkum kulturní vrstvy (souvrství). Souhlasit lze s příznivější možností identifikace reliktních staveb na svažitéch terénech (snazší/častější překrytí splachovými vrstvami), problematické je toto konstatování pro lesní prostředí. Poslední uvedený příklad (Chrudim), správně pravděpodobně naleziště Kočí III z obvodu Chrudim se odvolává na citaci, která schází v seznamu literatury (Musil 2011).

Pátá kapitola přehledně a stručně sumarizuje poznatky o vývoji (obytných) staveb v raném a vrcholném středověku a poukazuje na problematiku interpretace nalezených reliktních a na neuspokojivý stav publikace získaných výsledků v našem prostředí. Jedním odstavcem se připomíná problematika tzv. zahloubených staveb a diskuse o nich (kterou nelze považovat za

ukončenou). Znovu se objevuje informace o kúlových či sloupových stavbách z obchvatu Chrudimi. Část o vesnickém domu 13. století a následujícího období, tj. podkapitola 5.3.1 „Vesnické prostředí“ se znovu opakuje, zřejmě omylem, v podkapitole 5.2.2 „Městské prostředí“. Otázka podoby nejstarších měšťanských domů se objevuje v následující podkapitole, zčásti se opět objevují argumenty a úvahy o interpretaci zahloubených staveb (tzv. provizorií). Autor podle formulace považuje diskuse o jejich interpretaci za uzavřenou.

Za jádro práce můžeme považovat kapitolu 6 (Archeologické prameny). Autor rozděluje prameny na dvě základní části – relikty staveb (často dochované jako negativy) a na mazanicové fragmenty. Krátce se připomínají zánikové a postdepoziční transformace. Diskusní povahu má úvaha o predispozičních transformacích (změna účelu stavby). Změna účelu nemusí mít vliv na změnu její stavební podoby, která jediná může být předmětem studia archeologizovaných reliktnů (nebo může být takové povahy, že se v archeologickém záznamu neprojeví – s. 21). Následuje definice a charakteristika reliktnů základových konstrukcí (kúlové a sloupové jámy, základové žlaby, podezdívky). Pozornost nebyla věnována v naší literatuře tzv. úhelným kamenům, i když pečlivé studium publikované dokumentace by je zřejmě identifikovalo. Tento odstavec se opakuje v textu dvakrát.

Jako vlastní relikty staveb se uvádí zlomky mazanice, vzácně snad konstrukce z vepřovic nebo konstrukce stavěné válkovou technikou. Připomínají se také relikty kamenného či cihlového zdiva a architektonické články. Uvádí se také existence otisků dřevěných konstrukcí v maltě. O dřevěných stavbách informují i železné artefakty, vzácně též přímo dochované dřevěné konstrukce. Autor následně přistupuje k popisu konstrukce dřevěných staveb, nejprve stěn s odvoláním na nejstarší dochované a dendrochronologicky datované stavby v našem i evropském prostředí. Popisuje se sloupová/kúlová konstrukce, roubená konstrukce, drážková konstrukce, hrázděná konstrukce, konstrukce z hlíny, pletená konstrukce a kamenná/cihlová konstrukce. Popis měl být doplněn rozsáhlejší obrazovou dokumentací s vhodně zvolenými příklady.

Vlastní empirický výzkum se opírá o studium otisků v mazanici. Jejím základem je deskriptivní systém MAZANICE. Autor připomíná historii studia mazanice, sahající až do 2. poloviny 19. století (Chrudim, Řivnáč), i když až do 90. let 20. století se jednalo o ojedinělé pokusy. Připomenuty jsou vybrané úspěšné projekty řešící podobu staveb na základě studia mazanic pro pravěk (Roztoky u Prahy, Vchynice) i středověk (Starý Plzeňec, Brno). Uvedeny jsou i jiné pokusy, založené na jiném deskriptivním systému (Chanovice), a hrozící nebezpečí vzniku vzájemně nekompatibilních výsledků.

Vlastní výzkum autora se opírá o soubory studované na základě zmíněného deskriptivního systému MAZANICE. Stručně je popsán tento systém, pro pochopení následného popisu a získaných výsledků měl být popsán podrobněji. Na tomto základě autor zpracoval soubory mazanic z městského prostředí (Chrudim – Filištínská ulice a Hradební ulice), Tábor (radnice), Plzeň (špitál u sv. Máří Magdaleny, čp. 138 na nám. Republiky); dále z vesnického prostředí (ZSV Sloupek, k. ú. Těškov; ZSV Rovný, k. ú. Drahoňův Újezd). Připomenuty jsou i příklady zpracování malt s dřevěnými otisky (Pražský hrad, Jiřské náměstí; Podlažice, zaniklý benediktinský klášter). Jako případová studie se uvádí soubor mazanice z tvrže Řesanice a pouze tento soubor je popsán detailně (i když bez obdobně detailní obrazové dokumentace). Ostatní autorem zpracované výzkumy jsou pouze stručně shrnuty a rozhodně by zasloužily stejné zpracování jako soubor z Řesanice. Jinak nelze

sledovat autorovu argumentaci a širší závěry. Pro srovnání byly zpracovány také soubory pravěké (Vchynice, Vrcovice). Upozorňuje se problém destrukce mazanice v důsledku postdepozičních procesů (rozmočení).

Deskriptivní systém, jehož vlastnosti autor stručně definuje, zahrnuje základní kategorie popisu zaniklých staveb. Upozorňuje na existující systémy (raně středověké relikty a zahloubené stavby z doby počátků vrcholně středověkých měst). Definovány jsou všechny potřebné proměnné. Popis nicméně zůstává v teoretické rovině (rovině návrhu), protože není dále v práci využit. Myšlenky v něm obsažené by stálo za to rozpracovat.

Etnoarcheologie je druhou základní disciplínou, v níž autor spatřuje možnosti základního přínosu pro poznání stavebních reliktních středověkých staveb na základě analogií v prostředí tradiční architektury. Nikoli však na našem území (zde je dochovaných staveb velmi málo), ale ve východní (Rusko) a jihovýchodní Evropě (Rumunsko). Autor se zúčastnil celkem tří expedic, při nichž byla sbírána potřebná data. Stručně se připomínají dějiny této disciplíny a její metodická východiska a metoda sběru dat. Případová studie vychází z výsledků získaných v Rumunsku v lokalitách Coltu Cornii a Zbroria. Výsledky jsou stručně popsány a shrnuty. Domnívám se, že pozorování měla být popsána podrobněji a především porovnána s pozorování archeologickými.

Poslední disciplínou, která podle autora může přispět ke sledované problematice, je experimentální archeologie. Nelze souhlasit s tím, že by se experimentální archeologie plně zformovala až v rámci procesuální archeologie (s. 66). Autor zmiňuje některé úspěšné zahraniční experimenty, jejichž uskutečnění již podle data vylučuje předchozí tvrzení. Z našeho prostředí je připomenut experiment z Března u Loun, kde lze souhlasit s pozitivním hodnocením stavební části, méně již stejným hodnocením části experimentující s obyváním stavby (s. 69). Případová studie poměrně podrobně popisuje experiment z archeologického parku v Praze – Liboci, v jehož rámci byl zhotoven hliněný (mazanicový) omaz roubeného domu. Postup experimentu byl předem podrobně definován. Je zřejmé, že experiment ověřoval při přípravě mazanice řadu postupů, které byly pro pracovníky ve středověku zcela rutinní. Časové údaje pro přípravu mazanice i omazání stěn stavby jsou zajímavé. Představují však orientační závěry, bylo by vhodné je dále testovat. Vhodné by též bylo sledovat odolnost omazu proti povětrnostním vlivům, event. náročnost další údržby podobné stavby. Postup prací i popis výsledků je nejlépe popsána v rámci tří zvolených metod. Obrazová příloha však mohla být rozsáhlejší.

Velmi stručná je však kapitola o historických (psaných) pramenech. Připomenuta je i ikonografie. Popis a přínos obou metod je pouze ve velmi obecné rovině.

Souhrn dosavadních poznatků spíše stručně definuje omezující „neduhy zdejší archeologické praxe“, které jsou výstižné, ale měly být doprovázeny konkrétními příklady. Stejně stručný je závěr, který spíše definuje východiska dalšího vývoje bádání. Seznam literatury je obsáhlý (sám o sobě i vzhledem k rozsahu práce), místy se objevují prohřešky v pořadí podle abecedy, některé tituly citované v textu se v seznamu chybí (viz výše).

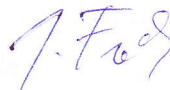
Anglický souhrn je formulován na velmi obecné úrovni, italský text nemohu posoudit, ale jistě vznikl překladem stejného podkladu. Obrazová příloha je ilustrativní, ale vzhledem ke sledované problematice nerozsáhlá. Některé popisky měly být podrobnější (např. Obr. 5. Severní Rumunsko. Autor fotografie R. Brejcha – co vlastně tento obrázek zobrazuje?).

Celkové hodnocení předložené práce je nejednoznačné. Práce má dobře promyšlenou strukturu a také teoretická a metodická východiska i představu o naplnění cílů práce. Je zřejmé, že autor má také dostatečné množství empirických dat, s nimiž může pracovat a dosáhnout zajímavých výsledků. Na druhé straně je většina kapitol až extrémně stručná. Vlastní metody, postupy a závěry jenom naznačují nebo konstatují, ale prakticky nezdůvodňují. Práce byla velmi pravděpodobně vytvářena či dokončována pod časovým tlakem. Souvisí s tím také rozsah práce – 118 stran. Vlastního textu je 83 stran, zbytek připadá na seznam literatury a obrazové přílohy. Objevují se však stránky méně než ze čtvrtiny vyplněné textem (s. 3, 19, 81, 83). Text není redakčně zcela vyčištěn, objevují se překlepy a ne zcela vhodně užitá termíny (např. s. 12 – podkapitola 5.2.1 – lépe „kultura pražského typu“ než „keramika pražského typu“). Seznam literatury není v úplnosti uspořádán podle abecedy. V práci registruji též užití dvou rozdílných fontů.

Práci hodnotím jako myšlenkově zajímavou a dobře teoreticky i metodicky postavenou. Měla by však být doplněna o širší popis a vyhodnocení údajů a poznatků v rámci tří definovaných vědeckých disciplín. Čtenář by tak mohl lépe sledovat autorovy postupy a váhu jím užitých argumentů.

Domnívám se, že práce by měla být autorovi vrácena k dopracování a ve vhodném termínu by měla být znovu předložena k obhajobě.

Praha 20. 12. 2016

PhDr. Jan Frolík, CSc.